

อิทธิบาท 4: การบริหารงานอาชีวศึกษาสู่สากล Vuddhi-dhamma 4 : Educational Administration

สุวัชชัย มงคลธง, Suwatchai Mongkhonthong¹

พระมหาพงษ์เทพ ปากโร, Phramaha Pongthep Papakalo²

E-mail: golfclove@gmail.com

Received: April 7, 2023 Revised: April 1, 2024

Accepted: April 1, 2024

บทคัดย่อ

การบริหารการศึกษาแบบมีส่วนร่วม เป็นหัวใจสำคัญในการศึกษายุคปัจจุบัน เป็นระบบระหว่างผู้ปกครองและครูในการจัดการศึกษา เป็นการบริหารแบบ School – Based Management หลักคุณธรรมได้เข้ามามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหาร

การบริหารสถานศึกษาตามหลักคุณธรรม 4 ประกอบด้วย 1) สัมปยุตสังเสวะ การคบสัตบุรุษ เป็นการส่งเสริมบุคลากรในสถานศึกษาของตนเองแสวงหาความรู้ 2) สัทธัมมัสสวนะ การฟังธรรม เป็นส่งเสริมให้บุคลากรสนับสนุนจัดโครงการกิจกรรมเพื่อให้บุคลากรในสังกัดของตนได้ความรู้ 3) โยนิโสมนสิการการไตร่ตรองธรรม เป็นการกระตุ้นให้มีกระบวนการคิดไตร่ตรองพิจารณาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเรียนรู้ 4) อัมมานุอัมมปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นการนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมกิจกรรมหรือศึกษาหาความรู้จากผู้มีความรู้รักปราชญ์ชาวบ้านนำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนด้วยกระบวนการของการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: อิทธิบาท 4, การบริหารสถานศึกษา, อาชีวศึกษา

Abstract

Participatory educational administration is at the heart of today's education. It is a system of parents and teachers for better education management. It is a School-Based Management.

¹ ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Vuddhidhamma principle has played an important role in the development of educational institution management for administrators.

The administration of educational institutions according to the *four Vuddhidhamma* principle consists of; 1) *Sappurissamseva* or association with the wise, it encourages personnel in their own educational institutions to seek knowledge, 2) *Saddhammasava* or listening to the Dharma, encouraging personnel to organize activities for their personnel to gain knowledge; 3) *Yonisomanasikara* or contemplation of Dhamma, which encourages a reflective thinking process to consider the knowledge gained from studying and learning, 4) *Dhammanudhammapatipatti* or Dharma practice which is the application of knowledge gained from training activities or learning from knowledgeable people and local scholars to apply results in the performance of their duties through the process of participation.

Keywords: *Vuddhidhamma*, Educational administration, vocational education

1. บทนำ

การศึกษาและการพัฒนามนุษย์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชาติ การผลิตบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ อาชีวศึกษาเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาด้านวิชาชีพที่เป็นระดับสากลและทันสมัย ตลอดจนสามารถนำความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้สามารถประกอบอาชีพ มีรายได้ให้สามารถยกระดับการเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว³

การขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ และนโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ การผลิตและพัฒนากำลังคนอาชีวศึกษาสู่สากล พ.ศ.2555–2569 ในด้านการบริหารจัดการ ด้านบริหารทั่วไป ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ ได้แก่ Web Portal, E-office และ Data based รวมทั้งการปรับภาพลักษณ์เชิงบวกด้านงบประมาณ ใช้แนวทาง Strategic Performance, Based Budgeting: SPBB และ Formula Funding โดยการจัดงบประมาณตามความจำเป็นพื้นฐาน ความเสมอภาค และตามนโยบาย, การกระจายอำนาจจัดซื้อ จัดจ้าง, จัดหา

³ นายกัย อาชีวศึกษาเป็นกำลังของประเทศและดึงเอกชนร่วมพัฒนาการเรียนการสอน ถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.kruachieve.com>. [13 มกราคม 2566].

งบประมาณคาสาธาณูปโภคและค่าจ้างครูให้เพียงพอ ด้านบริหารงานบุคคล สร้างเครือข่ายครู สมาคมวิชาชีพ จัดหาลูกจ้าง พนักงานราชการให้เพียงพอ รวมทั้งการพัฒนาระบบบริหารงานบุคคล ของสถาบันการอาชีวศึกษา ด้านการสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อพัฒนา การจัดอาชีวศึกษา ได้แก่ องค์การ/สมาคมวิชาชีพ สภาอุตสาหกรรม สภาหอการค้า กระทรวงแรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม สถานประกอบการ ในการจัดอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี การฝึกงาน ฯลฯ ประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศในกลุ่มอาเซียน องค์การระหว่างประเทศ ได้แก่ VOCTECH, CPSC /APACC, SEARCA และ UNIVOC ฯลฯ ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคของโลก ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน อิสราเอล ญี่ปุ่น เดนมาร์ก เยอรมัน ฯลฯ⁴

การวางรากฐานให้กับอาชีวศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือจากสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ที่จะต้องมีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งวิธีหนึ่งที่ดีที่สุดคือ “ต้องให้เป็นไปตามระบบการตลาด” และที่สำคัญไม่ควรเป็นการวางแผนจากส่วนกลาง (Central Planning) หากสามารถขับเคลื่อนไปได้ ก็จะเป็นการปฏิรูปด้านการอาชีวศึกษาที่มีการขับเคลื่อน งานหลายด้านไปพร้อมกัน ทั้งการปรับหลักสูตร การพัฒนาครูเทรนนิ่ง การเปลี่ยนรูปแบบการเรียน การสอน ตลอดจนการประมวลผลต่าง ๆ แนวทางเพื่อปลดล๊อคใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู สำหรับ รองรับผู้สอนอาชีวศึกษาในหลายรูปแบบ ทั้งครูที่สอนในสถานศึกษาแต่ไม่ได้จบคณะครุศาสตร์หรือ ศึกษาศาสตร์โดยตรง ทำให้ต้องไปเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (ป.บัณฑิต) สาขาวิชาชีพ เป็นเวลาอีกกว่าปี, ผู้ดูแลที่อยู่ในสถานประกอบการที่ทำหน้าที่ครูพี่เลี้ยงในโครงการทวิภาคี เป็นต้น เป็นนิมิตหมายที่ดี ที่ภาครัฐผลักดันให้ภาคเอกชนมาร่วมจัดการศึกษา โดยเฉพาะหลักสูตร มาตรฐานสากลอย่าง BTEC ที่มีความน่าสนใจและสำคัญต่อการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมในทุก ประเภท ให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ทั้งในเรื่องของการเรียนรู้นวัตกรรม การเตรียม คน และเทคโนโลยี ต้องยอมรับว่า หลักสูตรของไทยค่อนข้างมีข้อจำกัด จึงยากต่อการเปลี่ยนแปลง ให้เท่าทันเทคโนโลยี แต่ในวันนี้มีหลักสูตร BTEC เข้ามาเปิดสอนในไทย ทั้งยังเป็นหลักสูตรที่สามารถ เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา มีความทันสมัย และสร้างคนให้สามารถทำงานได้จริง มีการพัฒนา เทรนเนอร์ช่วยสอน และที่สำคัญคือมีมาตรฐาน ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นความต้องการของภาคเอกชน อยู่แล้ว หากสามารถทำได้ เชื่อว่าภาคเอกชนก็สามารถรับผู้จบหลักสูตรนี้เข้าทำงานได้ทันที เพียงแต่ ขอให้ผู้จบหลักสูตรที่มีคุณค่า ใช้งานได้จริง และมีมาตรฐาน ทั้งนี้ขอขอบคุณกระทรวงศึกษาธิการที่

⁴ คณะกรรมการการอาชีวศึกษา, การกิจและนโยบาย สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th>. [13 มกราคม 2566].

ช่วยสนับสนุนการทำงานของภาคอุตสาหกรรม เชื่อว่าทุกภาคส่วนยินดีและพร้อมที่จะทำงานร่วมกันอย่างเต็มที่⁵

หลักอิทธิบาทธรรม 4 หมายถึง คุณธรรม หรือแนวทางให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ อันประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง⁶

ดังนั้น การบริหารอาชีวศึกษาในยุคปัจจุบัน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปรับตัว และตีโจทย์นโยบายการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน บริบทของโรงเรียน และต้องมีทักษะสมรรถนะร่วมด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาการศึกษา พัฒนาครู พัฒนานักศึกษา ไปสู่เป้าหมายที่ดี ทุกคนอยู่รอดต้องใช้หลักอิทธิบาท 4 มาบูรณาการ หรือประยุกต์ใช้ในการทำงาน โดยนำ 1) ฉันทะ ความพอใจ ยินดี เต็มใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 2) วิริยะ ความพยายาม ความเพียร หรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการกระทำ นั้น ๆ โดยไม่มีคำว่าท้อแท้หรือเบื่อหน่าย 3) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่ หรือตั้งใจในการกระทำนั้น ๆ

2. การบริหารสถานศึกษา

ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การบริหารโรงเรียนเป็นการบริหารบุคลากรทางการศึกษา ครู นักเรียน เพื่อให้ความร่วมมือและความร่วมแรงร่วมใจในการปฏิบัติงานในโรงเรียนให้บุคคลทั้ง 3 กลุ่ม เห็นด้วยและดำเนินการตามข้อตกลงที่วางไว้และพึงยึดปฏิบัติโดยเคร่งครัด⁷

การบริหารเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารที่ต้องกำหนดแบบแผน วิธีและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบบริหารงานไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงาน นักบริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะให้งานได้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ การบริหารงานนั้นจะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ทุกประการ เพราะการ

⁵ อาชีวศึกษาแห่งชาติสู่สากล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://www.moe.go.th/\[10 มีนาคม 2566\]](https://www.moe.go.th/[10 มีนาคม 2566]).

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต.), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 213.

⁷ Hoy, Wayne K. & Cecil, Masker G., **Educational Administration Theory: Research, and Practice**, (New York: McGraw – Hill Inc, 1996), p. 170.

ดำเนินการต่าง ๆ มิใช่เพียงแต่กิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีเพื่อนร่วมงานอีก หลายคนที่มีส่วน ทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จผู้ช่วยงานแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านสติปัญญาความสามารถ ความถนัดและความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำเทคนิควิธีและกระบวนการการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายขององค์กร⁸

หลักการบริหารสถานศึกษา

หลักการบริหารการศึกษา และได้สรุปเป็นประเด็น ดังนี้⁹

- 1) การกระจายอำนาจ เป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้ประชาชนสำหรับประเทศไทยจะมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง และเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษา
- 2) การบริหารตนเอง สถานศึกษามีการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้นภายใต้การบริหารเป็นองค์คณะบุคคล
- 3) การบริหารแบบมีส่วนร่วม ผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและแผนร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมคิด ร่วมทำ
- 4) ภาวะผู้นำแบบเกื้อกูล เป็นภาวะผู้นำที่เน้นการสนับสนุน และอำนวยความสะดวก
- 5) การพัฒนาทั้งระบบปรับปรุงโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรโดยการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบและได้รับความเห็นชอบรวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง
- 6) ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้สถานศึกษาต้องพร้อมให้มีการตรวจสอบเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำทางการศึกษา เป็นผู้ที่มิบทบาทหน้าที่สำคัญ ในการบริหารงานของสถานศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมาย ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีเทคนิค และวิธีการบริหารหลากหลายรูปแบบ สามารถนำไปใช้ปฏิบัติงานในหน้าที่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานสูงสุด และเกิดผลสำเร็จขององค์กร การปฏิรูปการศึกษาจำเป็นต้องใช้ผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพ จึงจะนำโรงเรียนบรรลุความสำเร็จตามภารกิจและบทบาทหน้าที่

⁸ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี จำกัด เพลท , 2551), หน้า 8.

⁹ รังสรรค์ มณีเล็ก. การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management : SBM)หลักเทคนิคการบริหารและการวางแผน, (กรุงเทพมหานคร : 2564), หน้า 10.

ของโรงเรียน การเป็นผู้บริหารมืออาชีพจะต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะเฉพาะ และอาศัยกระบวนการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรและทุกฝ่ายทุกสถาบัน ทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องภายนอกสถานศึกษาและการบริหารโดยใช้องค์คณะบุคคล¹⁰ เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่การเริ่มคิด การวางแผนการนำไปปฏิบัติและการประเมินผล รวมทั้งได้รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน¹¹

การบริหารจัดการอาชีวศึกษา

การจัดการเรียนการสอนและการจัดการอาชีวศึกษาทุกระดับคุณวุฒิอาชีวศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานที่สาขาวิชาและสาขางานกำหนดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยสำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ ร่วมกับหน่วยงานพิเศษจึงได้จัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ในลักษณะของชุดเอกสารและเอกสารออนไลน์จำนวน 10 เรื่อง ประกอบด้วย การจัดการอาชีวศึกษา การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ การพัฒนาหลักสูตรเพิ่มเติม และการขออนุมัติเปิดสอน การนำหลักสูตรไปใช้ในการฝึกประสบการณ์สมรรถนะวิชาชีพและการจัดโครงการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผลอาชีวศึกษา การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีการเทียบโอนผลการเรียนรู้และการประกันคุณภาพของหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้หรือปรับใช้ในการพัฒนาการจัดการอาชีวศึกษาเพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด¹²

3. อธิบาท 4

ความหมายของอิทธิบาท 4

¹⁰ ชีระ รุญเจริญ, *ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: ขาวฟาง, 2560), หน้า 4.

¹¹ ประภาพร ชื้อลธิธิกุล, *หลักการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2560), หน้า 12.

¹² สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, *หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติการจัดการอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพและระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง*, หน้า 1.

หลักอิทธิบาทที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ในสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ไว้ว่า สาวกทั้งหลายของเรา ผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาท 4 ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ ความเพียรสร้างสรรค์) 2) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะ ความเพียรสร้างสรรค์) 3) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตต ความเพียรสร้างสรรค์) 4) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วย วิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสา สมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและ อภิญญาบารมีอยู่¹³ นอกจากนี้ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงอิทธิบาท ซึ่งได้ทรงแสดงพระธรรม เทศนาที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ว่า อิทธิบาท 4 ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้¹⁴ 1) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร 2) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร 3) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร 4) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร หลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตามหลักอิทธิบาททั้ง 4 ประการ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงปฏิบัติมาด้วยพระองค์เอง และได้ทรงตรัสสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้และปฏิบัติตามจนเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งและเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์

นอกจากในพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีนักวิชาการได้เขียนเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 ว่าหลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) หลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย เพราะฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำ จึงได้ทำสิ่งที่หาอยู่ในขณะนี้ วิริยะ คือ ความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ จิตตะ คือ ความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้ วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรองพิจารณา¹⁵

¹³ ม.ม. (ไทย) 13/247/292. ที.ม. (ไทย) 10/287/219.

¹⁴ อภิ.วิ. (ไทย) 35/431 – 465/342 – 357

¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 46, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ กรมศาสนา, 2545), หน้า 40.

อิทธิบาท หมายถึง ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ¹⁶ เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ในการกระทำกิจการงาน หรือการอาชีพ ประการแรก อิทธิบาท แปลความว่า ทาง แห่งความสำเร็จ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติ ให้บรรลุความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพ¹⁷

อิทธิบาท 4 ว่าเป็น 2 นัย คือ นัยแห่งพระสูตรและนัยแห่งพระอภิธรรมจะแสดงหนักไปทางโลกุตตระ ในที่นี้เป็นการแสดงตามนัยแห่งพระสูตร ความหมายของอิทธิบาท มีดังนี้ความพอใจ การทำความพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำความฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่า ฉันทะ ความปรารถนาความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอุตสาหะ ความอดทน ความเข้มแข็ง ความหมั่นเพียร ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้ง ฉันทะ ไม่ทอดทิ้งธุระ ความประทับใจประคอง ธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยนทรีย์ วิริยพละ สัมมาวาယามะ นี้เรียกว่า วิริยะ จิต มโน มานัส มโน วิญญาณธาตุ นี้เรียกว่า จิต ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิ นี้เรียกว่า วิมังสา¹⁸

อิทธิบาท 4 คือ สูตรสำเร็จของชีวิต ไม่ว่าเราจะต้องการอะไรหากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้ มั่นคง ทุกสิ่ง จะสำเร็จได้ตั้งใจ และอิทธิบาท 4 ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อ และใช้ปัญญาได้ส่วนอย่างสม่ำเสมอ¹⁹

อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรม หรือคำสอนในพุทธ ศาสนาที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติตามบรรลุถึง ความสำเร็จอันประกอบด้วยหัวข้อธรรม 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

อิทธิบาท หมายถึง หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่ง กิจการนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ²⁰

¹⁶ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญา นันทภิกขุ), พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า 150.

¹⁷ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2545), หน้า 9.

¹⁸ ปัญญา ใช้บางยาง , ธรรมาธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548), หน้า 50.

¹⁹ สอนอง วรอุไร, ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ , 2550), หน้า 97.

²⁰ แสงอรุณ โปร่งธุระ, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเอกสารตำรา สำนักสงฆ์เสริมวิชาการ สถาบันราชภัฏธนบุรี , 2539) , หน้า 228 – 229..

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 มีดังนี้²¹

- 1) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น หรืองานที่ทำนั้นบรรลุจุดหมาย
- 2) วิริยะ แปลว่า ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก
- 3) จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน
- 4) วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน

ประโยชน์ของหลักอิทธิบาท 4

จากการศึกษาประโยชน์ของหลักอิทธิบาทธรรม 4 ประการ เป็นหลักธรรมที่ช่วยอุปถัมภ์ผู้นำ หรือผู้บริหารจัดการ ช่วยกำจัดอุปสรรคต่าง ๆ และเป็นแรงเสริมกำลังใจที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ

- 1) ฉันทะ ความพอใจ เป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือซึ่งจะเข้าพึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้น ๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้น เกิดมีเป็นจริงขึ้น อยากให้ทำให้สำเร็จผล ตามจุดหมายที่ตั้งามนั้น
- 2) วิริยะ คือ ความเพียร ทำให้การทำงานที่ตนบริหารจัดการ ด้วยความกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความยากลำบากโดยตระหนักตามพุทธภาษิตที่ว่า “วิริเยน ทุกขมจเจติ” คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร คนที่มีความเพียร เท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงาน จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย²²

²¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พุทธธรรม , พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 842 – 844.

²² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546) หน้า 844.

3) จิตตะ คือ ความจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ทำให้การทำงานมีชีวิตชีวา กระตือรือร้น สดชื่นอยู่ ในขณะที่ทำงานเสมอ หรือเรียกว่า “มีกะจิตกะใจทำงาน” การที่คนเรามีความคิด ผูกพันจดจ่อสนใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่นยอมเป็นให้เกิดสมาธิ พร้อมกับความคิดจดจ่อสนใจนั้น ทำให้เกิดความผิดพลาดน้อยมาก และผลงาน ที่ทำสำเร็จลง ก็มีผลเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

4) วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง ทำให้จิตแน่วแน่ แล่นไป ดิ่งไปกับเรื่องที่ พิจารณานั้นโดยไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก เมื่อพิจารณาแล้วพบข้อบกพร่องก็รีบแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้น งานที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพ

ประโยชน์ของอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องให้สำเร็จตามความประสงค์ หรืออุบายให้ถึง ความสำเร็จ เป็นหลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรค นำไปสู่ความสำเร็จและเป็นแรงเสริม กำลังใจที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุประสงค์

4. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาการบริหาร

เนื่องจากการบริหารอาชีวศึกษาในยุคปัจจุบัน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีทักษะ สมรรถนะเสริมการเรียนรู้ของครูผู้สอนร่วมด้วย เพราะผู้อำนวยการโรงเรียน มีบทบาทสำคัญอย่าง มากในการพัฒนาการศึกษา พัฒนาครู พัฒนาเด็ก เป็นเสมือนแม่ทัพในสนามรบ หากแม่ทัพเก่งจะ นำพาทัพไปสู่เป้าหมายที่ดี ทุกคนอยู่รอด ตีโจทย์การศึกษาสอดคล้องผู้เรียน สถานการณ์ของระบบ การศึกษาไทยได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และโลกไร้พรมแดน ที่ทุกคน สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ติดตามทิศทางการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ได้ ซึ่งหน้าที่ของผู้บริหาร สถานศึกษาตอนนี้ คือ การปรับตัว และตีโจทย์นโยบายการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน บริบทของโรงเรียน

ทักษะที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีในศตวรรษที่ 21 เพื่อนำไปสู่การพัฒนามืออยู่ 5 ทักษะ สำคัญๆ ดังนี้

1) ผู้บริหารต้องปรับตัว หนีไวตาไว รู้ทิศทางของตนเองว่าจะบริหารสถานศึกษาอย่างไร และติดตามข่าวสาร นโยบายการศึกษาในระดับต่าง ๆ ซึ่งทุกนโยบายส่วนใหญ่ต้องการให้การพัฒนา ไปสู่ห้องเรียน

2) ทักษะในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในห้องเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาต้อง มีทักษะในการวางแผน การจัดการ การกำหนดกลยุทธ์

3) ทักษะการเป็นผู้นำทางวิชาการ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญอย่างมาก เพราะผู้บริหาร) ถาการศึกษาจะต้องไม่ใช่เพียกกำหนดกลยุทธ์ วิสัยทัศน์ เท่านั้น แต่ต้องมีทักษะจัดการเรียนรู้ เข้าใจจิตวิทยาการเรียนรูของเด็ก และเพิ่มประสิทธิภาพของครูในโรงเรียน

4) ทักษะศึกษาห้องเรียนเป็น ผู้บริหารต้องรู้จักห้องเรียน และต้องลงไปดูห้องเรียนแล้วสามารถแยกได้ว่าห้องเรียนแบบไหน ครูคนไหนสอนเป็นเช่นไร ซึ่งเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ผู้บริหารทางเห็นมานาน

5) การเป็นโค้ชชิ่ง (Coaching) ทำอย่างไรถึงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนครู โดยครูก็ต้องมีความสุขในการทำงานร่วมกับ ผู้บริหารอย่าใช้อำนาจในการสั่ง เพราะวิธีนี้ไม่ค่อยได้ผล แต่ต้องเป็นพี่เลี้ยงช่วยครู ต้องฝึกใช้คำพูด คำถามที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ โค้ชที่ดีต้องไม่สั่ง ไม่สอนไม่ให้คำตอบ และชื่นชมให้กำลังใจเมื่อคุณครูทำในสิ่งที่ถูก

อย่างไรก็ตาม การจะปฏิรูปการศึกษาให้สำเร็จได้ต้องแก้ที่จุดเกิดขึ้น ซึ่งจุดเกิดเหตุ คือห้องเรียน เพราะครูและนักเรียนอยู่ในห้องเรียน ฉะนั้น ต่อให้มโนโยบายใหม่เข้ามาใหม่ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และต้องรู้จักสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ให้ได้ อย่างเหมาะสม

กระบวนการทำงานไม่ใช่เน้นที่ตัวคน องค์กรส่วนใหญ่เน้นที่ผลลัพธ์ องค์กรเชิงพุทธเน้นที่กระบวนการ เน้นการทำงานในแต่ละขณะ สำหรับการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 นั้นกับหลักแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาบริหาร การจัดการวัด การบริหารจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย เพื่อให้เกิดผลเป็นเครื่องจูงใจและเป็นปัจจัยที่จะผลักดันให้เกิดประโยชน์ การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ในการบริหารจัดการอย่างถูกต้อง การบริหารอาชีวศึกษานั้นต้องมี 1) ฉันทะ ความพอใจ ยินดี เต็มใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 2) วิริยะ ความพยายาม ความเพียร หรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการกระทำ นั้น ๆ โดยไม่มีความท้อแท้หรือเบื่อหน่าย 3) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่ หรือตั้งใจในการกระทำนั้น ๆ อย่างจริงจัง โดยไม่ใส่ใจถึง ปัญหาอุปสรรคอันจะเป็นเหตุให้เสียกำลังใจ 4) วิมังสา การใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบข้อดีข้อเสียข้อบกพร่องตลอดจนปัญหา อุปสรรค และวิธีแก้ไขอย่างมีเหตุผลว่าผลที่ปรากฏนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร มิใช่ขย้นอย่างงั ๓²³

²³ วิเชียร ชาบุตรบุญตริก, พุทธศาสน์ , (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, 2535), หน้า 126.

การทำงาน หรือปฏิบัติหน้าที่ด้วยความพอใจ ด้วยความรักและเต็มใจ ไม่เพิกเฉยในกิจที่ทำ ทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วย ความพยายาม เข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น ทำด้วยปัญญา เข้าถึงสาเหตุ ทำด้วยความรู้ความเข้าใจ²⁴

การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารอาชีวศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1) ฉันทะ คือ ปฏิบัติดีต่อตนเองและส่วนรวม

2) วิริยะ คือ ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

3) จิตตะ คือ กระตุ้นให้มีกระบวนการคิด ไตร่ตรองพิจารณาความรู้ที่ได้ด้วยการให้จัดทำเป็นสรุปรายงานในการจัดโครงการหรือกิจกรรมที่บุคลากรในสังกัดของตนได้เข้าร่วมเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้จากการศึกษา รับฟังความรู้

5. สรุป

อิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่าง ๆ ตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง)

การบริหารอาชีวศึกษานั้นต้องมี 1) ฉันทะ ความพอใจ ยินดี เต็มใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 2) วิริยะ ความพยายาม ความเพียร หรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการกระทำ นั้น ๆ โดยไม่มีคำว่าท้อแท้หรือเพิกเฉย 3) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่ หรือตั้งใจในการกระทำนั้น ๆ อย่างจริงจัง โดยไม่ใส่ใจถึง ปัญหาอุปสรรคอันจะเป็นเหตุให้เสียกำลังใจ 4) วิมังสา การใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบข้อดีข้อเสียข้อบกพร่องตลอดจนปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไขอย่างมีเหตุผลว่าผลที่ปรากฏนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร มิใช่ขยันอย่างโง่ ๆ

ดังนั้น การทำงาน หรือปฏิบัติหน้าที่ต้องทำด้วยความพอใจ ด้วยความรักและเต็มใจ ไม่เพิกเฉยในกิจที่ทำ ทำด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วย ความพยายาม เข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น ทำด้วยปัญญา เข้าถึงสาเหตุ ทำด้วยความรู้ความเข้าใจ

²⁴ ม.ม.(ไทย) 13/247/292.

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการการอาชีวศึกษา, **ภารกิจและนโยบาย สำนักงานงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา**. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th>.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **การบริหารงานบุคคลในโรงเรียน**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2560.

นายกัณฑ์ อาชีวศึกษาเป็นกำลังของประเทศและดึงเอกชนร่วมพัฒนาการเรียนการสอนถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.kruachieve.com>.

ประภาพร ชื่อลิตทิกุล. **หลักการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2560.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี จำกัด เพลท, 2551.

ปัญญา ไข่มุกยาง. **ธรรมาธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิตร**. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2545.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญา นันทภิกขุ). **พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล). **ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2545.

พิฑูร มลิวัลย์, **แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี**, กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา , 2540.

รังสรรค์ มณีเล็ก. **การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management : SBM)**

- หลักเทคนิคการบริหารและการวางแผน. กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง, 2564.
- วิเชียร ชาบุดรบุญทริก, พุทธศาสน์, กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, 2535.
- ธีระ รุณเจริญ. ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง, 2560.
- สนอง วรอุไร. **ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์ ,
2550.
- แสงอรุณ โปร่งธนะ, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเอกสารตำรา สำนักส่งเสริมวิชาการ
สถาบันราชภัฏธนบุรี , 2539) , หน้า 228 – 229..
- อาชีวศึกษาแห่งชาติสู่สากล**. [ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://www.moe.go.th>.
- Hoy, Wayne K. & Cecil, Masker G., **Educational Administration Theory: Research, and
Practice**, (New York: McGraw – Hill Inc, 1996.

